

Οι οικισμοί της ΝΔ πλευράς του Ολύμπου

Οι ιστορικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες σε συνδυασμό με την προσαρμογή στις φυσικές συνθήκες, διαμόρφωσαν διαχρονικά το οικιστικό περιβάλλον. Σ' αυτήν την κατεύθυνση τα μορφολογικά πρότυπα των οικισμών, που αναπτύχθηκαν στον ελλαδικό χώρο κατά την μεταβυζαντινή εποχή μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, είναι συνδεδεμένα με λειτουργικούς και αισθητικούς κανόνες των τοπικών κοινωνιών.

Οι μεγάλες δημογραφικές ανακατατάξεις που ακολούθησαν την τουρκική εισβολή στον ελλαδικό χώρο ήταν αιτία για τη δημιουργία νέων αγροτικών οικισμών. Σύμφωνα με τον Μουτσόπουλο (1993) οι ελληνικοί και οι ελληνοβλαχικοί πληθυσμοί εγκαταλείπουν τους οικισμούς των εύφορων πεδιάδων και καταφεύγουν στα ψηλά βουνά. Εκεί δημιουργούν νέες εστίες και διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις για τη διατήρηση του ελληνισμού. Τα ψηλά βουνά γίνονται οι θύλακοι της αντίστασης της φυλής στα δύσκολα χρόνια της τουρκοκρατίας και της αναβίωσης του οράματος για ελεύθερη Ελλάδα. Οι πλαγιές του Ολύμπου γίνονται καταφύγια των υπόδουλων κατοίκων της ευρύτερης περιοχής. Διαμορφώνονται και ενισχύονται οικιστικά σύνολα, όπως το Λιβάδι, ο Κοκκινοπηλός, η Καρυά, το Πύθιο κ.ά. Παράλληλα, αναπτύσσεται η τάση να εγκαταλείπονται μικροί και απομονωμένοι οικισμοί και οι πληθυσμοί να συγκεντρώνονται σε μεγαλύτερους οικισμούς, όπου υπάρχει ασφάλεια. Στις αρχές του 17^{ου} και κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα οι εμπορικές δραστηριότητες των Ελλήνων αντανakλούν στην οικονομική άνθηση και στις συνθήκες ζωής των κατοίκων. Το οικιστικό περιβάλλον αλλάζει, νέες εκκλησίες χτίζονται και πλουσιότερα αρχοντικά στολίζουν τους ορεινούς οικισμούς. Φαίνεται λοιπόν ότι ο αγροκτηνοτροφικός χαρακτήρας αυτών των οικισμών ενισχύεται με την ανάπτυξη του εμπορίου και τη βιοτεχνία.

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου πολλοί ορεινοί της πατρίδας μας οικισμοί καταστράφηκαν ή εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους. Η ανάγκη στέγασης οδήγησε τους κατοίκους στη δημιουργία νέων οικισμών κοντά σε οδικούς άξονες προκειμένου να ανταποκρίνονται στις ανάγκες επιβίωσης. Τέτοια φαινόμενα έχουμε στις παραολύμπιες περιοχές με την πυρπόληση οικισμών (Λιβάδι, Κοκκινοπηλός, Ολυμπιάδα, Πύθιο, Κρυόβρυση, Καρυά κ.ά.) από τις δυνάμεις κατοχής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα είτε τον μετασχηματισμό του παραδοσιακού χαρακτήρα των οικιστικών συνόλων στους εναπομείναντες οικισμούς είτε τη δημιουργία νέων οικισμών (Σκαμνιά, Σπαρμός).

Στις παραολύμπιες περιοχές οι οικισμοί, οι οποίοι αναπτύχθηκαν, είναι συνδεδεμένοι αφενός με τον αγροτικό βίο των κατοίκων και αφετέρου με το γενικότερο κοινωνικοοικονομικό και πολιτιστικό πλαίσιο της εκάστοτε εποχής (Δημητριάδης, χ.χ.). Παράλληλα, οι παραδοσιακές μορφές της αρχιτεκτονικής αυτών των οικισμών ακολουθούν την απόκριση στις κλιματολογικές συνθήκες, καθώς και τα τοπικά υλικά δομής, όπου κυριαρχεί συνήθως η πέτρα και το ξύλο. Αυτός ο μικτός τύπος οικοδόμησης των κατοικιών χαρακτηρίζεται από την πέτρινη δόμηση του κορμού καθώς και από την κατασκευή των ενδιάμεσων τοίχων από ξύλο (τσατμάς) (Μουτσόπουλος 1993).

Η εικόνα των παραολύμπιων οικισμών που αντικρίζουμε σήμερα μοιάζει με τον «ιστό της αράχνης». Οι κατοικίες έχουν κτιστεί μ' ένα συνεκτικό ιστό στο κέντρο του οικισμού, διατηρώντας συνήθως αυλή για τις δευτερεύουσες αγροτικές ασχολίες. Σε μια διάμετρο, που ποικίλει από το μέγεθος του οικισμού, απλώνονται οι υπόλοιπες κατοικίες οι οποίες στα όρια του οικισμού γίνονται διάσπαρτες. Οι καλλιέργειες γύρω από κάθε οικισμό ακολουθούν είτε τις φυσικές διανομές του ανάγλυφου είτε στις μεγάλες κλίσεις του εδάφους την κατασκευή αναβαθμίδων.

Το φαινόμενο των πληθυσμιακών μετακινήσεων από τον ορεινό προς τον πεδινό χώρο αρχίζει προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα και αποκτά πιο έντονη μορφή μετά την ίδρυση του ελεύθερου κράτους (Δημητριάδης, χ.χ.). Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα έγινε εγκατάσταση προσφύγων από την Αν. Θράκη και από την Μικρά Ασία στην ηπειρωτική Ελλάδα. Στην ΝΔ. του Ολύμπου εγκαταστάθηκαν μικρασιάτες πρόσφυγες δημιουργώντας νέους οικισμούς (Ολυμπιάδα, Λόφος). Παράλληλα, οι παραολύμπιοι οικισμοί αντιμετώπισαν το πρόβλημα της αστυφιλίας είτε ως με την μετανάστευση στο εξωτερικό είτε με την μετακίνηση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα της χώρας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα κ.ά.). Αποτέλεσμα τα μεγάλα χωριά του Ολύμπου να έχουν υποστεί μια πληθυσμιακή αφαιμάξη (Λιβάδι, Κοκκινοπηλός, Καρυά Ολύμπου).

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι παραολύμπιοι οικισμοί της ΝΔ. πλευράς του Ολύμπου συνδέονται μέσω της Παλιάς Εθνικής Οδού και τοπικών οδών με το οικονομικό και διοικητικό κέντρο του Δήμου Ελασσόνας, την πόλη της Ελασσόνας.

Τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο ανάπτυξης των ορεινών όγκων στους παραολύμπιους οικισμούς γίνεται μια προσπάθεια να ενισχυθεί η ιδέα της παραθεριστικής κατοικίας και να δοθεί έμφαση στην αναβίωση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων καθώς και στην προώθηση οικοτουριστικών δράσεων.

Προσαρμογή των παραολύμπιων οικισμών στο φυσικό περιβάλλον

Οι γενικότερες συνθήκες που επικρατούσαν διαχρονικά στην παραολύμπια περιοχή (επιδρομές Σλάβων, Τούρκων κ.λ.π.) αναγκάζουν τους κατοίκους των πεδινών περιοχών να αναζητήσουν χώρο κατοίκησης που να παρέχει **ασφάλεια, δυνατότητα εύκολης απομάκρυνσης σε περίπτωση μεγάλου κινδύνου, θέαση του ορίζοντα και γενικότερα ευνοϊκές γεωμορφολογικές συνθήκες (νερό, κλίμα, έδαφος, ηλιασμός)**. Φαίνεται λοιπόν ότι οι κάτοικοι αναζητούσαν τρόπους αξιοποίησης της γεωμορφολογίας του εδάφους και του μικροκλίματος της περιοχής ώστε έτσι να προστατεύονται από ληστρικές επιθέσεις καθώς και από τις αντίξοες συνθήκες του περιβάλλοντος (ήλιο, ανέμους). Παράλληλα, η όλη ανάπτυξη των κτισμάτων και των δρόμων του οικισμού προσαρμόζονταν ανάλογα ώστε να καλύπτονται επαρκώς οι επιμέρους λειτουργίες του οικισμού.

Μέσα από την αξιοποίηση των τοπικών οικοδομικών υλικών όπως και από τη διαμόρφωση των επιμέρους στοιχείων των κτισμάτων (εξώστες, ανοίγματα, βεράντες, αυλές) οι οικισμοί προσαρμόζονται στα τοπικά κλιματικά και φυσικογεωγραφικά δεδομένα προκειμένου έτσι να επιτύχουν ευνοϊκές συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων.

Οικισμοί της ΝΔ παραολύμπιας περιοχής

Λιβάδι Ελασσόνας

Το Λιβάδι Ελασσόνας, κωμόπολη πληθυσμού 3000 κατοίκων, είναι χωροθετημένο σε υψόμετρο 1200 μ. στη νότια πλευρά του όρους Τίταρος, όμορο βουνό του ορεινού όγκου του Ολύμπου. Τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του χωριού, η μοναδική θέαση του τοπίου (πανοραμική άποψη της οροσειράς της Πίνδου και των κορυφών του Ολύμπου) και τα φιλόξενα αισθήματα των κατοίκων, συνθέτουν την ταυτότητα του χωριού, που την προσεγγίζει άμεσα και ευχάριστα όποιος επισκέπτεται την γραφική αυτή κωμόπολη της επαρχίας Ελασσόνας.

Ιστορική ανάλυση

Ο οικιστικός χώρος του Λιβαδίου εικάζεται ότι προήλθε από οικισμούς νομάδων που δημιούργησαν οι Βλάχοι όταν κατά τον 11^ο αιώνα εγκαταστάθηκαν στον Θεσσαλικό χώρο. Μέχρι τον 16^ο αιώνα που η πίεση των Τούρκων στις πεδινές περιοχές ήταν μεγάλη, η οικονομική ζωή του οικισμού στηρίχθηκε στην **κτηνοτροφία**. Η τυροκόμηση και η εμπορία του γάλακτος αποτελούν την κύρια πηγή εσόδου για τους κατοίκους. Μετά τον 17^ο αιώνα που άρχισε η ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας, Λιβαδιώτες εμπορεύονται τα τυροκομικά προϊόντα στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο. Παράλληλα η **οικοτεχνία** στις διάφορες μορφές της, όπως η επεξεργασία του μαλλιού για κατασκευή ρούχων και σκεπασμάτων (φλοκάτες), και η κατασκευή τσαρουχιών, αναπτύσσεται και εντάσσεται στις εμπορικές δραστηριότητες των κατοίκων.

Η **γεωργική ενασχόληση** των κατοίκων αυξήθηκε μετά τον 18^ο αιώνα που τους δόθηκε η δυνατότητα απόκτησης καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Η καλλιέργεια των δημητριακών και η αμπελουργία, πέρα από την κάλυψη των ντόπιων αναγκών, συνεισφέρει στο εισόδημα των κατοίκων με την εμπορία τους.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας η σχολική εκπαίδευση των αρχικά γίνεται μέσα στις εκκλησίες και στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδας από εγγράμματους παπάδες και μοναχούς. Η ίδρυση σπουδαίων σχολείων γίνεται στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, όπου διδάσκουν μεγάλοι δάσκαλοι όπως ο Ιωάννης Πέζαρος από τον Τύρναβο, ο Άνθιμος Ολυμπιώτης, ο Ιωνάς Σπαρμιώτης κ.α. Συνέπεια αυτής της εκπαιδευτικής αναβάθμισης του χωριού είναι η κατάρτιση Λιβαδιωτών στις τέχνες και τα γράμματα (ανώτεροι κληρικοί, δικηγόροι, γιατροί, δάσκαλοι κ.λ.π.).

Το Λιβάδι στον Αγώνα του 1821 έδωσε έναν από τους πρωτεργάτες της επανάστασης, τον Γεωργάκη Ολύμπιο που θυσιάστηκε στην Μονή Σέκου, πολεμώντας τους Τούρκους στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Συμπερασματικά, λόγοι ίδρυσης του οικισμού είναι :

- Ιστορικοί (τουρκική καταπίεση στις πεδινές περιοχές)
- Οικονομικοί (αγροτο-κτηνοτροφική ενασχόληση των κατοίκων)
- Περιβαλλοντικοί (οχυρή θέση του οικισμού, προσανατολισμός, ύπαρξη νερού).

Σχέσεις του οικισμού με τον ευρύτερο γεωγραφικά χώρο

Ο οικισμός είναι χωροθετημένος στις απόκρημνες πλαγιές του βουνού και έχει ως φυσικά όρια ανατολικά και δυτικά απότομες χαράδρες. Ο περιαστικός χώρος του χωριού βόρεια περιλαμβάνει δασικό οικοσύστημα κωνοφόρων (πεύκης και ελάτης), στην δυτική πλευρά συναντάμε αμπέλια φυτεμένα σε παράλληλα διατεταγμένες σειρές με κατάλληλη αντιστήριξη (πεζούλες) λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους. Στην ανατολική πλευρά αναπτύσσεται η βλάστηση των αείφυλλων - σκληρόφυλλων (πουνάρια κ.λ.π.), την οποία συναντάμε και στην νότια πλευρά.

Το **κλίμα** χαρακτηρίζεται ηπειρωτικό με βαρύ χειμώνα (μεγάλη διάρκεια χιονόπτωσης) και σχετικά δροσερά καλοκαίρια λόγω υψομέτρου.

Παραγωγικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην ευρύτερη περιοχή του οικισμού (ορεινή - πεδινή) είναι κυρίως η κτηνοτροφία και η γεωργία. Περιμετρικά δε συναντάμε αγροτοκτηνοτροφικές μονάδες (πέτρινες προβάτες, στρούγκες, γεωργικές ξύλινες καλύβες).

Άξονες επικοινωνίας του οικισμού με την ευρύτερη περιοχή είναι δύο. Ο ένας άξονας επικοινωνίας είναι ο παλαιός δρόμος Μακεδονίας -Θεσσαλίας που συνδέει το χωριό με την Κατερίνη. Ο άλλος συνδέει τον οικισμό με την Ελασσόνα και τους οικισμούς της ευρύτερης περιοχής (Άνω Περραιβιακής χώρας).

Συμπερασματικά, οι ανάγκες των κατοίκων καλύπτονται σε μεγάλο μέρος μόνο από τοπικά αγροτοκτηνοτροφικά προϊόντα, ενώ έχει εισρροές σε μεταποιητικά προϊόντα από την ευρύτερη περιοχή. Οι εκρροές περιλαμβάνουν εμπορία αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων (πατάτα, γάλα, κρέας, τυρί).

Υπηρεσίες υγείας είναι αυτές που παρέχονται σε έναν οικισμό, ενώ οι εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν δημοτικό, γυμνάσιο με λυκειακές τάξεις.

Πολεοδομική Συγκρότηση

Συνοικίες

Ο πολεοδομικός ιστός του οικισμού σε σχέση με το ανάγλυφο του εδάφους αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα. Στο βόρειο τμήμα του χωριού λόγω της έντονης κλίσης, τα κτίρια στις όψεις είναι διώροφα, ενώ στο πίσω μέρος, οι στέγες είναι στο επίπεδο του εδάφους. Στο μεσαίο τμήμα, όπου βρίσκεται η κεντρική πλατεία με τον χαρακτηριστικό αιωνόβιο πλάτανο και την βρύση - το κέντρο της κοινωνικής ζωής του χωριού, δεν υπάρχει μεγάλη κλίση. Απεναντίας στο ανατολικό τμήμα όπου συναντάται το παλαιό κομμάτι του χωριού, η κλίση είναι πάλι έντονη.

Διαδρομές

Οι περισότεροι δρόμοι αρχίζουν από τον κεντρικό δρόμο και ακολουθούν τις ισοϋψείς του εδάφους. Όπου υπήρξε ανάγκη για την καλύτερη κυκλοφορία ανθρώπων και ζώων σχηματίζουν στενά κλιμακωτά δρομάκια (καλντερίμια). Τα καλντερίμια ήταν καμωμένα από σχιστόλιθο. Η πλακόστρωσή τους σχημάτιζε επίπεδες επιφάνειες όταν ακολουθούσαν τις ισοϋψείς του εδάφους, ενώ όταν ήταν κάθετες προς αυτές, σχημάτιζαν κλιμακωτά επίπεδα, έχοντας στις άκρες τους μια σειρά από προεξέχουσες πέτρες για να μην γλιστρούν τον Παγωμένο χειμώνα άνθρωποι και ζώα. Η μορφή των δρόμων, που ήταν συνήθως στενοί, δημιουρνούσε πρόβλημα στην διέλευση των ζώων, κυρίως όταν σχημάτιζε γωνία οπότε γινόταν το κόψιμο του τοίχου (μανδρότοιχου η τοιχοποιία σπιτιού) στο ύψος του ζώου.

Οικόπεδα - Οικοδομικές νησίδες

Οι μανδρότοιχοι που περικλείουν αυλές, αποτελούν συνήθως μέρος του σπιτιού η ενός βοηθητικού χώρου. Το κτίσιμό τους γινόταν με ξηρολιθιά που έφθανε πολλές φορές σε ύψος 2 μέτρων (φωτ. 2). Αυτό γινόταν για κρύβει τους ενοίκους από αδιάκριτα βλέμματα αλλά και να παρέχει **ασφάλεια** σε κάθε προσπάθεια παράνομης εισόδου στο εσωτερικό του σπιτιού. Από τον μανδρότοιχο η είσοδος στην αυλή γινόταν με εξώπορτα που ήταν συνήθως στεγασμένη με δίρριχτη στέγη. Αυτό ήταν συνήθως το όριο ιδιωτικού με τον δημόσιο χώρο. Η πόρτα ήταν ξύλινη, δίφυλλη και επιβλητική. Η πλακόστρωση της αυλής γινόταν κατά ένα μέρος, ενώ υπήρχε και ακάλυπτος χώρος για φύτευση λουλουδιών. Στην αυλή θα βρούμε και τους υπόλοιπους βοηθητικούς χώρους το αποχωρητήριο, τον φούρνο και το πλυσταριό.

Μνημεία - Μοναδικά στοιχεία

Σημείο αναφοράς στο ιστορικό περιβάλλον του οικισμού αποτελούν οι εκκλησίες και τα μοναστήρια. Η πρώτη εκκλησία χτίστηκε το 1760 και είναι αφιερωμένη στους Αγίους Αναργύρους (το τέμπλο του ναού είναι αριστούργημα ξυλογλυπτικής). Ακόμη η εκκλησία της κοιμήσεως της Θεοτόκου, η εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου, το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας, που χτίστηκε το 1300 μ.χ. περίπου και αποτελεί μνημείο εθνικών αγώνων για τους κατοίκους (καταφύγιο κλεφτοαρματωλών και ανταρτών) όπως και το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία αποτελούν χώρους θρησκευτικού προσκυνήματος του χωριού.

Στην κεντρική πλατεία του χωριού βρίσκεται η βρύση, ένας γεροπλάτανος και το λαογραφικό μουσείο που στεγάζεται στο σπίτι που γεννήθηκε ο Γεωργάκης Ολύμπιος.

Στην είσοδο του οικισμού από τη μεριά της Ελασσόνας, αναπτύσσεται ένα γραφικό πάρκο αναψυχής και κοινωνικών εκδηλώσεων, το Κιόσκι, ένας επίπεδος φυσικός εξώστης, με φύτευση πεύκης, με πανοραμική θέα του Θεσσαλικού Ολύμπου και του κάμπου του Σαρανταπόρου.

ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Στο Λιβαδιώτικο σπίτι συναντάμε εκείνα τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής όπως, λειτουργικότητα, οικονομία υλικών με έμφαση στην χρήση τοπικών υλικών δόμησης. Παράλληλα οι κατασκευές έγιναν με κριτήριο την άμυνα και την προστασία από τις κατά καιρούς εχθρικές επιδρομές

Υλικά

Τα υλικά δόμησης που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι **πλάκες από σχιστόλιθο** για την κάλυψη των στεγών (προστασία από τον άνεμο και την βροχή) και την κατασκευή των καλντεριμιών. Η πέτρα (ξηρολιθιά) χρησιμοποιείται για την θεμελίωση και την τοιχοποιία (εξωτερικοί τοίχοι - μεσότοιχοι υπογείου). Συνδυαστικό κονίαμα στις παραπάνω κατασκευές απετέλεσε η αργιλώδης λάσπη μια και ο ασβέστης είναι σπάνιος στην περιοχή. Οι μεσότοιχοι του ισόγειου και του ορόφου έγιναν από επιχρισμένες ξύλινες πήχεις (μπαγδατί). Ξύλινα στοιχεία (δοκάρια, γριντιές) χρησιμοποιήθηκαν για την στήριξη δαπέδων και στεγών με επένδυση σχιστολιθικών πλακών. Ξύλο χρησιμοποιήθηκε ακόμη και για την κατασκευή των κουφωμάτων.

Μετά την χρηματοδότηση του σχεδίου Μάρσαλ αρχίζει το 1950 η ανοικοδόμηση του χωριού, αποκατάσταση των ζημιών από την καταστροφή του 1943, με τα ίδια υλικά την πέτρα και το ξύλο μέχρι τα τέλη του 1960 οπότε με την έντονη οικοδομική δραστηριότητα (ηλεκτροδότηση - τηλεφωνο) ενσωματώνονται νέα υλικά δόμησης στα υπάρχοντα όπως μπετόν, τούβλα, κεραμίδια, σίδηρο, λαμαρίνα του τείνουν πλέον να αντικαταστήσουν πλήρως την χρήση των παραδοσιακών υλικών. της πέτρας, του ξύλου και της σχιστόπλακας.

Τυπολογία

Τα σπίτια στις όψεις τους είναι διώροφα με ανώγι και κατώγι, με την πίσω όψη όμως να είναι μονώροφη, λόγω της έντονης κλίσης του εδάφους. Ο χώρος του κατωγιού κατά το ήμισυ χρησιμοποιείται σαν χώρος διαμονής και κατά το άλλο ήμισυ σαν χώρος αποθηκών.

Η διάταξη του Λιβαδιώτικου σπιτιού περιλαμβάνει την αυλή που ορίζεται από τον μανδρότοιχο και τους χώρους του κυρίως σπιτιού που σχηματίζουν ένα Γ με τους βοηθητικούς χώρους (το αποχωρητήριο, τον φούρνο, το πλυσταριό, το αχούρι για τα ζώα). Από τον πλακοστρωμένο δρόμο, για να μπούμε στην αυλή περνάμε από την βαριά δίφυλλη πόρτα (φωτ. 4) Ο χώρος της αυλής κατά ένα μέρος είναι πλακοστρωμένος για να υπάρχει δυνατότητα διάβασης και έχει μέρος διαμορφωμένο για κήπο. Ακόμη υπάρχουν γλάστρες με αρωματικά φυτά για την βελτίωση της αισθητικής του χώρου. Ανεβαίνοντας την εξωτερική σκάλα, περνάμε από τον στολισμένο με γλάστρες εξώστη (χαγιάτι) οπότε μπορούμε να εισέλθουμε στο κυρίως σπίτι. Ο πρώτος εσωτερικός χώρος του σπιτιού είναι η πλακοστρωμένη σάλα και αμφίπλευρα ο χώρος υποδοχής των επισκεπτών (ο μουσαφίρ οντάς) και το καθημερινό (χειμερινός οντάς). Ο μουσαφίρ οντάς αποτελεί το καλό δωμάτιο του σπιτιού, στρωμένο με γραφικά υφαντά και έχοντας στη μια πλευρά του τον καναπέ με τα αναπαυτικά μαξιλάρια και τις φλοκάτες όπου κάθονται οι επισκέπτες του σπιτιού. Το χειμερινό είναι ο χώρος συγκέντρωσης της Λιβαδιώτικης οικογένειας, όπου δίπλα στο τζάκι, στους αμφίπλευρα τοποθετημένους καναπέδες (μιντέρια), τα μέλη της οικογένειας θα φάνε και

θα κοιμηθούν. Όλος ο χώρος του σπιτιού διακοσμείται από κιλίμια, φλοκάτες απλωμένες, λαϊκά σκεύη και περίτεχνα κεντητά.

Μορφολογικά στοιχεία που συναντάμε σ' ένα Λιβαδιώτικο σπίτι είναι

- η πόρτα εισόδου, επενδεδυμένη με προστατευτική λαμαρίνα και ασφαλισμένη στο πίσω μέρος με μάνταλο και οριζόντιο δοκάρι που μπαίνει σε εσοχή στον τοίχο.
- τα παράθυρα που προστατεύονται με σιδεριές
- το τζάκι που χρησιμοποιείται για την παρασκευή του φαγητού και σαν το κύριο μέσο θέρμανσης

Η μετάβαση από τον παραδοσιακό στον σύγχρονο οικισμό έγινε μέσα από την εξέλιξη των ιστορικών, οικονομικών και κοινωνικών δομών που χαρακτηρίζουν διαχρονικά τον Ελλαδικό χώρο (τουρκοκρατία, επανάσταση του 1821, μετανάστευση, γερμανοϊταλική κατοχή κ.λ.π.). Έτσι το πέρας από τον παραδοσιακό τρόπο δόμησης στον καινούργιο χαρακτηρίζεται από την καθ' ύψος δόμηση λόγω της ανάγκης κάλυψης των στεγαστικών αναγκών (έλλειψη οικοπέδων - συστέγαση οικογενειών - μείωση ελεύθερου χώρου), όπως ακόμη από την χρήση νέων υλικών δόμησης (μπετόν, σίδηρο, κεραμίδι) με αντίστοιχη υποβάθμιση και αντικατάσταση των υλικών παραδοσιακού χρώματος. Αποτέλεσμα αυτής της εξελικτικής πορείας είναι η αλλοίωση του χαρακτήρα του οικισμού, που τείνει πλέον να χάσει σε μεγάλο βαθμό τα ιδιαίτερα παραδοσιακά του χαρακτηριστικά. Η τοπική κοινωνία, με ανθρώπους που οραματίζονται μια αναβάπτιση της παραδοσιακής αισθητικής του χωριού τους, ενταγμένη όμως σε οικολογικά πρότυπα (χρήση νέων υλικών, φιλικών προς το περιβάλλον - λειτουργίες εξοικονόμησης ενέργειας κ.λ.π.), όπως ακόμη η ανάπτυξη και η ενίσχυση οικοτουριστικών λειτουργιών (οικολογική κτηνοτροφία & γεωργία, τουριστικές υπηρεσίες, ανάδειξη των φυσικών και πολιτισμικών μνημείων της περιοχής), θα δώσει λύσεις για τη διατήρηση της παράδοσης σ' αυτό το απομονωμένο αλλά τόσο ζεστό και γραφικό χωριό της Θεσσαλίας.

Τσαριτσάνη

Η σημερινή κωμόπολη αναπτύσσεται στους πρόποδες κατάφυτων λόφων στο ΒΑ άκρο του οροπεδίου της Ελασσόνας. Η Τσαριτσάνη βρίσκεται στην περιοχή της ομηρικής πόλεως Ηλώνης. Απέχει από της Ελασσόνα 4 χλμ. Ο σημερινός οικισμός ιδρύθηκε μάλλον από το 10 αι. μ.Χ. Από το 17 αι. ξεκινά η οικονομική και πολιτιστική της ακμή, που κορυφώνεται το 18 αι. και την αναδεικνύει σε σπουδαίο πολιτιστικό κέντρο του Ελληνισμού. Στην περίφημη Οικονόμειο Σχολή της Τσαριτσάνης δίδαξαν σημαντικές προσωπικότητες, όπως οι Δ. Πέζαρος, Κ. Κούμας και ο ιερέας και λόγιος Κ. Οικονόμου. Κάνοντας ειδική μνεία για τον διαπρεπή συγγραφέα και κληρικό πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Κων. Οικονόμου (1780-1857) συνέγραψε πολλά έργα με χαρακτήρα εκκλησιαστικό και φιλοσοφικό με αποτέλεσμα να καταξιωθεί ως μια μεγάλη μορφή της εκκλησίας και του έθνους. Σήμερα η Οικονόμειο Σχολή με την αξιόλογη αρχιτεκτονική κοσμεί τον οικισμό στεγάζοντας το Γυμνάσιο της Τσαριτσάνης και καλύπτοντας έτσι τις εκπαιδευτικές ανάγκες της πόλης.

Το χωριό ξεχωρίζει για τα αρχοντικά, τους ναούς και τα πυργόσπιτα. Ο πύργος του Μάμπιου, δείγμα μοναδικής αρχιτεκτονικής, βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Τσαριτσάνης. Πανύψηλο κτίσμα 15 μ., με χαρακτήρα καθαρά αμυντικό και με αρμονία γραμμών δίνει στο τοπίο έναν τόνο άγριας ομορφιάς. Η θέση αυτή είναι από τη φύση της ασφαλής και οχυρωμένη, γιατί προς τα βόρεια υπάρχει κάλυψη από λόφους ενώ από τα νοτιοδυτικά κυλάει ένα χείμαρρος. Πρέπει να αναφερθεί ότι δίπλα από τον πύργο βρέθηκε μία μαρμάρινη πλάκα με τη χρονολογία 1770 και εικάζεται ότι προσδιορίζει το έτος ανέγερσής του. Η βάση του πύργου είναι τετράγωνη. Ο πύργος είναι τριώροφος με ημιυπόγειο, που έχει βάθος 1,85μ. Ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει το οίκημα είναι η ύπαρξη πολεμιστρών. Οι πολεμιστρες έχουν σχήμα λοξοειδές για ασφάλεια. Το

άνοιγμά τους εσωτερικά είναι κανονικό ορθογώνιο, που στενεύει συνεχώς προς τα έξω, με αποτέλεσμα ο αμυνόμενος να εκθέτει μικρή επιφάνεια στον εχθρό και να ελέγχει έτσι τις κινήσεις του, χωρίς να διακινδυνεύει μια που οι σφαίρες θα εξοστρακίζονται χωρίς έτσι να φτάνουν στο εσωτερικό του πύργου. Ένα άλλο στοιχείο που χαρακτηρίζει τον πύργο είναι η ανάπτυξη καταχύστρων στον δεύτερο και στον τρίτο όροφο, από όπου οι αμυνόμενοι έριχναν καυτό λάδι στους επιτεθέμενους. Ο τρίτος όροφος είχε καλή οχύρωση μια που αποτελούσε το χώρο διαμονής της οικογένειας του νοικοκύρη και συγχρόνως, τη κύρια θέση άμυνας. Ο Πύργος παρουσιάζει μία ελαφρή κλίση προς τα μέσα και φαίνεται να στενεύει προς το πάνω. Το ύψος του από την εξωτερική βάση μέχρι την κορνίζα είναι 10,60 μ. και μέχρι το παρατηρητήριο 12 μ. περίπου. Ο φωτισμός του Πύργου, εκτός από τον κατοικίσμο τρίτο όροφο, είναι μικρός γιατί έτσι επιτυγχάνεται καλύτερη ασφάλεια.

Εξετάζοντας τη τυπολογία του κτίσματος (πόρτα, τοιχοποιία, πολεμίστρες, καταχύστρες, παράθυρα, στέγη, παρατηρητήριο) συμπεραίνουμε ότι ο Πύργος έχει πολεμικό χαρακτήρα, στοιχείο το οποίο υποδηλώνει και τη διαχρονική ανάγκη των κατοίκων της Τσαριτσάνης για αμυντικές οχαιρώσεις που θα τους προστάτευαν από εχθρικές επιδρομές.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου υπάρχει μια πελώρια τοιχογραφία «Ρίζα του Ιεσσαί» που ξεχωρίζει (90 μορφές από τις οποίες οι 12 παριστάνουν σοφούς της αρχαιότητας). Ακόμη, ο επισκέπτης προσκυνητής έχει την ευκαιρία να θαυμάσει την μοναδικότητα της τοιχογραφίας του Ζωδιακού Κύκλου καθώς και του «Καιρού του Χρόνου». Επισημαίνεται, ακόμη ότι ο κυρίως ναός έχει ένα ωραιότατο ξυλογλυπτο τέμπλο και πέτρινο δάπεδο.

Βιβλιογραφία

Αναγνωστάκη, Σ. (2012). Οι οικισμοί της ΝΔ πλευράς του Ολύμπου: μια διαχρονική προσέγγιση , Πρακτικά σεμιναρίου του ΚΠΕ Κισσάβου – Ελασσόνας με θέμα «Φύση και παράδοση του Ολύμπου», Μάρτιος 2012

(http://thess.pde.sch.gr/kpe/file_library/Xatzopoulou_Aromatika_2012.pdf).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

